

Priseljenstvo: jezikovna politika in jezikovna integracija

Ina FERBEŽAR

Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani

Matej KLEMEN

Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani

Ena od značilnosti našega časa so vse bolj intenzivne migracije ljudi. Jezikovne skupnosti so vse bolj raznovrstna množica raznojezičnih posameznikov in posameznikov, s priseljevanjem novih oseb pa se njihova raznolikost še povečuje. Posledica tega je korenito spreminjanje sporazumevalnih praks, ki jih spremlja tudi hiter razvoj jezikovnih virov in tehnologij ter storitev, ki jih ti omogočajo. Vse to postavlja sodobne družbe pred velike izzive, eden od njih je zagotovo jezikovna in siceršnja integracija priseljenih v novo skupnost. Ta je običajno povezana s »pre-pustnostjo« te skupnosti: med drugim s pričakovanji njenih večinskih predstavnikov in predstavnic ter s političnimi odločitvami, ki jih, oboje, usmerjajo take in drugačne ideologije.

Ker družbeni izzivi vedno odpirajo tudi zanimiva strokovna in raziskovalna vprašanja, to tematsko številko posvečamo prav priseljenstvu, jezikovni integraciji in (jezikovni) politiki, ki ju ureja. Razlogi za izbor te tematike so predvsem trije.

Ljudje se s kriznih območij (tu ne ločujemo med političnimi, ekonomskimi in podnebnimi krizami) zaradi preživetja vse bolj premikajo v varnejše prostore, poglobljanje kriz pa utegne migracije še intenzivirati. Predvsem zahodnoevropske države so kot tak varni prostor še posebej izpostavljene. Zato priseljevanje iz t. i. tretjih držav vse bolj omejujejo,

Ferbežar, I., Klemen, M.: Priseljenstvo: jezikovna politika in jezikovna integracija. Slovenščina 2.0, 12(2): 1–12.

1.20 Uvodnik / Editorial

DOI: <https://doi.org/10.4312/slo2.0.2024.2.1-12>

<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

eden od omejevalnih ukrepov je zaostrovanje jezikovnih zahtev za polnoletne priseljenke in priseljence. Slovenija pri tem ni izjema, prav nasprotno, v tem pogledu zadnjih nekaj let sledi strožjim evropskim državam. Tako od leta 2020 Zakon o urejanju trga dela¹ od aktivnih iskalk in iskalcev zaposlitve zahteva dokazilo o znanju slovenščine (na ravni A1 Skupnega evropskega jezikovnega okvira), Zakon o tujcih² pa je z novembrom 2024 uvedel (z nekaterimi izjemami) obvezno znanje slovenščine za združevanje družine (sicer z neformalnim preizkusom na t. i. preživetveni ravni) in za stalno prebivanje (na ravni A2 Skupnega evropskega jezikovnega okvira). Leta 2023 je bila sprejeta *Strategija vključevanja tujcev, ki niso državljani Evropske unije, v kulturno, gospodarsko in družbeno življenje Republike Slovenije*,³ ki nakazuje smer razvoja jezikovne in siceršnje integracije. A prvi primeri njenega udejanjanja ne zbujajo velikega optimizma: *Uredba o zagotavljanju pomoči pri vključevanju tujcev, ki niso državljani Evropske unije*⁴ iz leta 2024 odraslim priseljenim sicer omogoča nekoliko večji dostop do znanja slovenščine (povečanje števila ur s prejšnjih 180 na 240, uvedba t. i. neformalnih programov učenja). Uresničevanje tega določila pa je podvrženo javnim naročilom, v katerih ima odločilno vlogo le cena, ne pa tudi strokovna usposobljenost izvajalcev, ki bi zagotavljala kakovost in učinkovitost storitve, tj. izvedbe jezikovnega tečaja. Prvi razlog za izbiro tematike je torej povezan s političnimi odločitvami.

Drugi razlog je povezan s prvim: hitro spreminjanje sveta ter njegova vse večja kompleksnost zahtevata premislek o spreminjajočih se sporazumevalnih potrebah in praksah – ne glede na to, ali gre za posameznikov prvi ali neprve jezike. V zvezi s tem se odpirajo številna vprašanja: kako večinske jezikovne skupnosti sprejemajo priseljene, kakšna so njihova pričakovanja glede sporazumevanja z njimi in ali ta pričakovanja odslikavajo dejanske sporazumevalne potrebe in prakse? In nadalje: katere in kakšne (jezikovne) zmožnosti, znanja in veščine potrebujejo novi uporabniki jezikov, za katere situacije, družbene vloge in jezikovna opravila naj se opremljajo, ali pričakovane (in pogosto

1 Uradni list RS 75/2019.

2 Uradni list RS 48/23 in 115/23.

3 Dostopno prek https://www.gov.si/assets/ministrstva/MNZ/SOJ/Novice/2023/11-November/Strategija-vkljucjevanja-tujcev-17.11.2023_pop.docx

4 Uradni list RS 27/24.

ideološko določene) zmožnosti, znanja in veščine (še) ustrezajo spremenjenim okoliščinam? Pa tudi: ali si priseljeni te zmožnosti, znanja in veščine želijo pridobiti? Ali gredo načini pridobivanja teh zmožnosti, znanj in veščin v korak z razvojem na drugih področjih, povezanih z novimi tehnološkimi rešitvami? In nazadnje: koliko in kakšne priložnosti za sporazumevanje imajo priseljeni v novi jezikovni skupnosti? Temeljno vprašanje je torej: kako spremenjena družbena realnost pa tudi politične odločitve vplivajo na jezikovno vedênje ljudi? In na kateri točki nekogaršnja zahteva postane za nekoga drugega potreba? Drugi razlog je torej predvsem družbeni.

Tretji razlog pa je strokovni: pred dvema letoma smo na simpoziju Obdobja z naslovom *Na stičišču svetov: slovenščina kot drugi in tuji jezik*⁵ pogrešali prav razprave o slovenščini v priseljenjskih kontekstih. S pričujočo tematsko številko zato skušamo nekako poravnati dolg, hkrati pa nadaljevati razpravo dveh javnih posvetov, s katerima so se v transkriptih lahko seznanili tudi bralke in bralci revije *Slovenščina 2.0.*⁶

K razmišljanju sva povabila domače in tuje strokovnjakinje in strokovnjake, ki problematiko jezikovne integracije osvetljujejo z različnih zornih kotov in upoštevajo različne deležnike. Iskreno se zahvaljujemo vsem avtoricam in avtorjem ter recenzentom in recenzentkam, da so se odzvali najinemu vabilu.

Čeprav je glavnina številke namenjena predstavitvi situacije v Sloveniji, se nama je zdelo pomembno nacionalni kontekst postaviti v evropskega, hkrati pa situacijo primerjati z državami v naši bližnji (Hrvaška, Avstrija) in nekoliko bolj oddaljeni soseščini (Češka). Tako **Rocca** postavi jezikovnopolitični okvir in problematizira zaostrovanje zahtev po znanju nacionalnih jezikov ter poznavanju nove kulture in družbe (KoS) v državah članicah Sveta Evrope. **Konrad, Ebner in Kremmel, Đurđević in Cvitanušić** ter **Vodičková** raziskujejo jezikovnointegracijske politike v svojih državah, zanimajo jih morebitni jezikovni pogoji in možnosti, ki jih imajo priseljeni glede učenja jezika. V teh politikah

5 Pirih Svetina, N., & Ferbežar, I. (Ur.). (2022). *Obdobja 41: Na stičišču svetov: slovenščina kot drugi in tuji jezik*. doi: 10.4312/Obdobja.41.2784-7152

6 Ferbežar, I., idr. (2020). Okrogla miza »(Bližnja) srečanja oblikovalcev jezikovne politike«. *Slovenščina 2.0*, 8(1), 92–112. doi: 10.4312/slo2.0.2020.1.92-112; Stabej, M., idr. (2023). Javni posvet o zahtevah po znanju slovenščine. *Slovenščina 2.0*, 11(2), 1–28. doi: 10.4312/slo2.0.2023.2.1-28

lahko prepoznamo vseevropske trende, ki jim sledi tudi Slovenija. Avtorji ob tem vsi po vrsti odpirajo vprašanja enakosti, družbene pravičnosti in človekovih pravic. Temu univerzalnemu vprašanju se ob zaostritvi jezikovnih pogojev za združitev družine v Sloveniji posebej posveča **Samobor**. Avtorica problematiko osvetli s pravnega vidika in pri tem – ob »trku«
institucionalnih zahtev ob posameznikovo pravico do družinskega življenja – nazorno prikaže razmerja (ne)moči.

Predstavitvi situacije v Sloveniji je mogoče slediti v različnih smereh: najprej glede na kontekst – po vertikali slovenskega sistema vzgoje in izobraževanja pa vse do delovnih organizacij, nadalje jim lahko sledimo od splošnejših orisov do prikazov zelo konkretnih rešitev. Prispevki predstavljajo implicitne in eksplicitne pristope k učenju slovenščine ter ponujajo tako celostni kot fragmentarni pogled na znanje slovenščine, prinašajo pa tudi poglede različnih deležnikov. Prva dva prispevka v tem delu se tako osredotočata na institucionalne odločitve glede infrastrukture, povezane z učenjem slovenščine v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu: **Knez** ponudi splošni oris sistemskih rešitev zadnjih let in njihovih praktičnih uresničitvev, **Kern Andoljšek** pa predstavi konkretno orodje za prepoznavanje jezikovnih primanjkljajev priseljenih mladostnikov, pri čemer o njegovi uporabnosti sprašuje učiteljice in učitelje. Naslednja dva prispevka se ukvarjata s pisno zmožnostjo v slovenščini, ki se običajno razvija z izrazito eksplicitnimi učnimi pristopi. **Stritar Kučuk in Pirih Svetina** analizirata pisno produkcijo študentk in študentov Leta plus in iščeta rešitve za bolj učinkovito poučevanje slovenščine. **Eniko** analizira veznike v pisnih produkcijah udeleženk in udeležencev izpitov iz znanja slovenščine ter uporabnic in uporabnikov slovenščine kot prvega jezika; pri tem problematizira obstoječa ocenjevalna merila in odpira vprašanje (prevelikih) pričakovanj izvajalcev izpitov glede koherentnosti besedila kot ocenjevalne kategorije. **Ferbežar in Huber** predstavljata možnosti za bolj implicitne pristope k učenju slovenščine. Vidita jih v sistematični jezikovni podpori na delovnem mestu, četudi njuna raziskava posebne potrebe po taki podpori v delovnih organizacijah v Sloveniji (še) ne zaznava, niti s strani zaposlovalcev niti s strani priseljenih delavk in delavcev. Svoj glas priseljeni dobijo tudi v prispevku **Pirih Svetina**. Avtorica tematizira vključevanje študentk in študentov, ki se priseljujejo iz drugih držav, v novo (študijsko) okolje in meri

pozitivne vidike in pomanjkljivosti obstoječe jezikovne podpore v okviru Leta plus. Prispevek spodbuja razmislek o izzivih kvantificiranja družbene vrednosti (torej vrednote), ki jo tovrstna podpora dejansko prinaša. V sklepnem prispevku **Stabej** premišlja o pojmi narodne, jezikovne in državljanske pripadnosti ter opozarja na pasti njihovega stereotipnega izenačevanja. Ugotavlja, da je samoumevnost slovenščine kot javnega prostora v babilonski realnosti, ki jo živimo, odvisna tudi od inkluzivnosti slovenske jezikovne skupnosti.

Odnos razvitih družb do priseljenstva in jezikovne integracije, ki v marsičem zaznamuje tudi našo strokovno razpravo, spremljajo številni paradoksi. Omenili smo že zatekanje priseljenc in priseljencev v varnejše zahodne države. A te jim ob hkratnem načelnem zavzemanju za človekove pravice prav te pravice omejujejo ali jim jih celo odrekajo – čeprav so, še en paradoks, mnoga razvita gospodarstva vse bolj odvisna od t. i. tuje delovne sile. V tej luči se zato zdi paradoksalen tudi odnos do priseljevanja v Slovenijo. Raziskava *Slovensko javno mnenje 2022* (SJM, 2022)⁷ je pokazala, da smo mu le pogojno naklonjeni. Priselitev bi namreč dovolili le nekaterim ali pa zelo redkim osebam z drugačnim narodnostnim izvorom (tako mislijo tri četrtine vprašanih; SJM, 2022). Po podatkih Statističnega urada Slovenije (SURS, 2023) se delež tistih, ki v Slovenijo prihajajo iz oddaljenih kulturnih in jezikovnih okolij, povečuje, čeprav je še vedno večina priseljenih državljanek in državljanov nekdanje skupne države.⁸ Morda se zato dobre tri četrtine vprašanih počutijo dobro ali zelo dobro vključene v slovensko družbo. A nas lahko skrbi podatek, da se v kar 20 % primerov v Sloveniji vedno ali zelo pogosto počutijo tujci, dobra desetina vprašanih pa je bila v zadnjih 12 mesecih zaradi svoje etnične pripadnosti žrtev diskriminacije (SJM, 2022). Le ugibamo lahko, kako so ti podatki povezani tudi z jezikovno integracijo. Vprašani svoje znanje slovenščine v veliki večini ocenjujejo kot dobro ali zelo dobro (prav tam), a morda se diskriminiran čuti prav delež tistih z jezikovnimi primanjkljaji.

7 Hafner Fink, M., idr. (2022). *Slovensko javno mnenje 2022/2: Ogledalo javnega mnenja, Odnos do priseljencev in njihova integracija, Raziskava o zdravju možganov (sinapsa), zdravje in življenjski slog*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. ADP – IDNo: SJM222. doi: 10.17898/ADP_SJM222_V1

8 SURS, 2023. Dostopno prek <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/Data/05N3121S.px/>

In tu kaže opozoriti na še en paradoks: na načelni ravni priznavamo večjezičnost kot objektivni družbeni pojav in spodbujamo raznojezičnost kot subjektivno zmožnost. A hkrati v primeru nacionalnih jezikov ne zmoremo zares opustiti koncepta enojezičnosti: politika ga z vse bolj zaostrenimi jezikovnimi zahtevami spodbuja, jezikovne skupnosti pa pričakujejo, ker ponuja poenostavitev vse manj predvidljivega sveta. Ne živimo je, a marsikdo med nami živi od nje.

(Jezikovna) integracija je družbeni dogovor s posledicami za vse sodelujoče. Zato je vsaka strokovna razprava o njej nujno tudi družbena in politična. Avtoricam in avtorjem te tematske številke pa gre zahvala, da je tudi globoko human(ističn)a.